УДК 343.322

І.С. Беляєв,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
https://orcid.org/0000-0003-2496-101X

ДЕРЖАВНІСТЬ УКРАЇНИ ЯК РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ І ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджується проблема визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини Кримінального кодексу України. Вихідним положенням дослідження є розуміння родового об'єкта як категорії, що відображає спільне соціальне благо, охорона якого зумовлює системну єдність відповідної групи кримінальних правопорушень. Проаналізовано основні доктринальні підходи до визначення об'єкта кримінального правопорушення, зокрема концепцію суспільних відносин і ціннісний підхід. З'ясовано співвідношення понять «національна безпека», «держава» та «державність України». Обґрунтовано, що національна безпека характеризує стан захищеності національних інтересів від загроз, тоді як державність України відображає фундаментальну соціальну цінність, пов'язану з умовами існування та функціонування України як незалежної, суверенної, територіально цілісної й конституційно організованої держави. На цій підставі запропоновано розглядати державність України як родовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК України. Порівняльно-правовий аналіз польського кримінального законодавства використано для висвітлення альтернативного підходу до законодавчої систематизації кримінальних правопорушень проти держави. Зроблено висновок, що категорія державності України може слугувати змістовною основою для пояснення системної єдності кримінальних правопорушень зазначеного розділу за умови розмежування родового об'єкта та безпосередніх об'єктів окремих кримінальних правопорушень.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, родовий об'єкт, кримінально-правова охорона, кримінально-правова заборона, національна безпека, основи національної безпеки, держава, державність України, державний суверенітет, територіальна цілісність, колабораційна діяльність, кримінальні правопорушення.

Постановка проблеми. Розділ І Особливої частини Кримінального кодексу України об'єднує кримінальні правопорушення, спрямовані проти основ національної безпеки України. Проте чи вичерпується поняттям національної безпеки зміст

https://doi.org/10.34142/23121661.2026.43.34

Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International

соціальної цінності, яка лежить в основі цих кримінально-правових заборон? За зовнішньою єдністю законодавчої назви розділу приховується складніше теоретичне питання: яке саме соціальне благо становить родовий об'єкт відповідних кримінальних правопорушень – національна безпека як стан захищеності національних інтересів (чи її основи), держава як політико-правова організація публічної влади чи державність України як фундаментальна умова існування та функціонування незалежної, суверенної й територіально цілісної держави?

Відповідь на це питання потребує з'ясування співвідношення понять «національна безпека», «основи національної безпеки», «держава» та «державність України». Складність проблеми полягає в тому, що законодавча назва відповідного розділу сама по собі не є достатнім теоретичним обґрунтуванням змісту його родового об'єкта. Його визначення потребує з'ясування спільної соціальної цінності, яка об'єднує передбачені цим розділом кримінальні правопорушення, та оцінювання здатності запропонованої категорії розкрити її зміст.

Актуальність цієї проблематики виявляється, зокрема, у контексті кримінально-правової заборони колабораційної діяльності, передбаченої статтею 111-1 КК України та розміщеної в розділі І Особливої частини КК України. Наявність у цьому розділі кримінальних правопорушень, різних за характером діянь та ознаками складів, актуалізує питання про те, яка соціальна цінність об'єднує їх на рівні родового об'єкта. У цьому контексті дослідження державності України має значення для з'ясування спільної змістовної основи відповідної групи кримінально-правових заборон.

Отже, проблема дослідження полягає в необхідності уточнення змісту родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК України, оскільки законодавче формулювання «основи національної безпеки України», на думку автора, не повною мірою відображає зміст спільного соціального блага, яке об'єднує ці правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади визначення об'єкта кримінального правопорушення досліджувалися у працях В. Я. Тація, який розвинув концепцію об'єкта як суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом [10]. Альтернативні підходи до розуміння природи об'єкта злочину, зокрема крізь призму соціальних цінностей і благ, відображено у працях О. М. Кривулі, В. М. Куца [6] та Є. В. Фесенка. Зокрема, Є. В. Фесенко обґрунтовує ціннісний підхід, наголошуючи, що злочинні діяння спрямовані проти найважливіших цінностей, які перебувають під охороною кримінального законодавства [12, с. 73]. Проблематика об'єкта кримінально-правової охорони в контексті критичного осмислення традиційних доктринальних підходів розглядається також у праці В. М. Трубникова і Т. А. Павленко [11, с. 25].

Безпосередньо проблематику родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини Кримінального кодексу України, досліджувала О. О. Кваша, яка у своїй статті розглянула співвідношення понять «держава» та «національна безпека» й запропонувала власний підхід до визначення родового об'єкта відповідних кримінальних правопорушень [3]. Важливе значення має також

праця Д. О. Колодіна, присвячена співвідношенню національної безпеки та держави як об'єктів кримінально-правової охорони [4]. Питання збереження української державності в контексті національної безпеки висвітлено у дослідженні О. М. Дмитренко [2], тоді як Г. А. Гончаренко розглядає державність як умову політичної суб'єктності [1]. Окремі аспекти поняття та історичного становлення української державності висвітлено також у праці О. Святоцького [9].

Попри наявність зазначених наукових напрацювань, питання про визначення державності України як родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК України, потребує подальшого теоретичного обґрунтування. Зокрема, актуальним залишається з'ясування співвідношення державності як фундаментальної соціальної цінності та національної безпеки як стану захищеності національних інтересів, а також визначення критеріїв, які дають змогу обґрунтувати об'єднання відповідних кримінальних правопорушень на рівні родового об'єкта. Саме необхідність розв'язання цих питань зумовлює спрямованість цього дослідження.

Мета статті: обґрунтувати доцільність визначення державності України як родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема визначення об'єкта кримінального правопорушення належить до фундаментальних дискусійних питань теорії кримінального права. У вітчизняній кримінально-правовій доктрині значного поширення набула концепція, відповідно до якої об'єктом злочину визнаються суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. Вагомий внесок у розроблення та обґрунтування цього підходу зробив В. Я. Тацій, праці якого становлять важливу теоретичну основу дослідження змісту й структури об'єкта кримінального правопорушення [10].

Водночас у кримінально-правовій науці розвивалися підходи, які акцентують увагу на соціальних цінностях, благах, правах та інтересах, яким кримінальне правопорушення заподіює шкоду або створює загрозу її заподіяння. Відмінності між відповідними концепціями мають не лише термінологічний характер, а стосуються визначення соціального змісту кримінально-правової охорони та співвідношення між охоронюваними благами, суспільними відносинами й ознаками конкретних кримінально-правових заборон.

О. М. Кривуля та В. М. Куц у спільній праці «Чи можуть суспільні відносини бути об'єктом злочину?» поставили під сумнів придатність категорії суспільних відносин для безпосереднього визначення об'єкта злочину. Дослідники звернули увагу на надмірну широту цієї категорії, яка, на їхню думку, не дає адекватної відповіді на питання про те, якому саме соціальному феномену заподіюється шкода конкретним злочинним діянням [6]. Ціннісний підхід до розуміння об'єкта злочину обґрунтовував також Є. В. Фесенко,

наголошуючи, що злочинні діяння спрямовані проти найважливіших цінностей, які перебувають під охороною кримінального законодавства [12].

Родовий об'єкт кримінального правопорушення виконує систематикаційну функцію, оскільки дає змогу визначити спільну соціальну цінність, яка обумовлює об'єднання певної групи кримінальних правопорушень у межах одного розділу Особливої частини КК України. Тому визначення родового об'єкта не може обмежуватися відтворенням законодавчої назви відповідного розділу, а потребує з'ясування того, яке саме охоронюване благо об'єднує передбачені ним склади кримінальних правопорушень.

Визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК України, потребує розмежування понять «національна безпека», «держава» та «державність України». Попри їхній взаємозв'язок, ці категорії мають різний зміст, що необхідно враховувати під час визначення спільного блага, яке перебуває під кримінально-правовою охороною.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека України визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [7]. Отже, законодавче визначення характеризує національну безпеку передусім як стан захищеності національних інтересів. Однак визначення національної безпеки як стану захищеності національних інтересів саме по собі не розкриває змісту поняття «основи національної безпеки» як позначення спільного соціального блага, що становить родовий об'єкт кримінальних правопорушень відповідного розділу КК України.

Національна безпека охоплює широке коло інтересів людини, суспільства й держави. Тому саме по собі посилання на неї не завжди дає змогу визначити, яке спільне благо об'єднує кримінальні правопорушення, передбачені певним розділом Особливої частини КК України. Водночас це не означає, що національна безпека не може характеризувати їхній родовий об'єкт. Ідеться про необхідність з'ясувати, чи розкриває ця категорія зміст відповідного об'єкта, чи лише позначає широку сферу інтересів, захищених від загроз.

Стаття 17 Конституції України визначає захист суверенітету й територіальної цілісності України та забезпечення її економічної й інформаційної безпеки як найважливіші функції держави, що є справою всього Українського народу [5]. Отже, Конституція закріплює особливе значення цих благ для держави. Водночас для визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень розділу І Особливої частини КК України необхідно з'ясувати, чи може поняття державності України охопити спільне благо, яке об'єднує відповідні кримінально-правові заборони, та як воно співвідноситься з поняттям національної безпеки.

Для подальшого розмежування необхідно звернутися й до поняття держави. У межах цього дослідження держава розглядається як політико-правова організація публічної влади. Однак для визначення спільного блага, яке становить родовий об'єкт кримінальних правопорушень розділу I Особливої частини КК України, постає питання, чи достатньо поняття держави, чи доцільніше використовувати ширше поняття державності України, яке охоплює фундаментальні умови її існування та функціонування.

У цьому контексті особливого значення набуває поняття «державність України». Її використання у правовому дискурсі не обмежується історико-політичним значенням. О. Святоцький звертає увагу на ширший зміст поняття «державність» порівняно з поняттям «держава», пов'язуючи її, зокрема, з незалежністю, системою публічної влади, державним суверенітетом та системою правових норм. Дослідник характеризує державність як «устрій усього матеріального і духовного буття цілого народу» [9]. Отже, у такому розумінні державність не зводиться до держави як інституційно організованої форми публічної влади, а охоплює ширший комплекс умов та характеристик її існування.

Важливе значення для розуміння категорії «державність України» має Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021. Розглядаючи юридичний статус української мови як державної, Суд пов'язує його з державнотворчою роллю української нації та незалежною державністю України, відновленою внаслідок реалізації Українською нацією та всім Українським народом права на самовизначення. У цьому контексті Суд звертається до положень Конституції України й Акта проголошення незалежності України, розкриваючи правові засади відновлення незалежної української держави [8]. Наведене положення має значення для цього дослідження, оскільки демонструє використання поняття державності для характеристики фундаментальних правових засад існування України як незалежної держави.

Водночас наведені джерела не визначають державність України безпосередньо як родовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених розділом I Особливої частини КК України. Тому таке застосування цієї категорії потребує окремого кримінально-правового обґрунтування.

Зарубіжний досвід демонструє відмінні підходи до законодавчої систематизації кримінальних правопорушень, спрямованих проти суверенітету, територіальної цілісності та інших фундаментальних засад існування держави. Зокрема, у Кримінальному кодексі Республіки Польща розділ XVII має назву «Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej» («Кримінальні правопорушення проти Республіки Польща») [13]. Отже, відповідна група кримінально-правових заборон систематизується через категорію Республіки Польща як держави.

Цей приклад ілюструє відмінність законодавчих підходів до позначення групи кримінальних правопорушень, спрямованих на охорону фундаментальних засад держави. Для українського права питання полягає в тому, чи здатна категорія «державність України» точніше розкрити спільне благо, яке об'єднує кримінальні правопорушення розділу І Особливої частини КК України.

З огляду на зазначене, пропонується розглядати державність України як інтегральну фундаментальну соціальну цінність, що охоплює основоположні умови існування та функціонування України як незалежної, суверенної, територіально цілісної й конституційно організованої держави.

Вибір категорії «державність України» зумовлений її інтегральним характером. Незалежність, державний суверенітет, територіальна цілісність і конституційна організація влади розглядаються в межах цього підходу як взаємопов'язані складники єдиної соціальної цінності. Водночас обґрунтованість запропонованого підходу потребує врахування змісту всієї сукупності кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК України.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для таких висновків:

1. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень виконує систематикаційну функцію та відображає спільну фундаментальну соціальну цінність, на охорону якої спрямована відповідна група кримінально-правових заборон. Тому його визначення має ґрунтуватися не лише на формальній назві розділу Особливої частини КК України, а й на змістовному обґрунтуванні єдності об'єднаних у ньому кримінальних правопорушень.

2. Поняття «основи національної безпеки України», використане законодавцем у назві розділу І Особливої частини КК України, не має окремого визначення в Законі України «Про національну безпеку України» та саме по собі не розкриває змісту спільного соціального блага, яке об'єднує передбачені цим розділом кримінальні правопорушення. Національна безпека характеризує стан захищеності національних інтересів від загроз, держава є політико-правовою організацією публічної влади, тоді як державність України охоплює фундаментальні умови її існування та функціонування як незалежної, суверенної, територіально цілісної й конституційно організованої держави.

3. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених розділом І Особливої частини КК України, доцільно визнавати державність України як інтегральну фундаментальну соціальну цінність. Такий підхід дає змогу розкрити ціннісну основу відповідної групи кримінально-правових заборон і пояснити їхню системну єдність. При цьому державність України як родовий об'єкт відображає спільне соціальне благо, що об'єднує відповідну групу кримінальних правопорушень, тоді як безпосередній об'єкт характеризує соціальне благо, на яке посягає окреме кримінальне правопорушення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з дослідженням співвідношення державності України як родового об'єкта з безпосередніми об'єктами окремих кримінальних правопорушень, зокрема колабораційної діяльності.

Конфлікт інтересів. Автор декларує, що немає конфлікту інтересів стосовно даного дослідження – фінансового, особистого, авторського чи іншого, який міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в цій статті.

Політика використання штучного інтелекту. Автор декларує, що під час створення даної роботи не використовував методи штучного інтелекту.

Література

1. Гончаренко Г. А. Концепт державності як умова політичної суб'єктності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2026. Вип. 93, ч. 3. С. 87–95. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.10

2. Дмитренко О. М. Національна безпека як інструмент збереження української державності. Національні інтереси України. 2025. № 1 (6). С. 189–197. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1(6)-189-197

3. Кваша О. О. Родовий об'єкт злочинів розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України: держава & національна безпека. Право України. 2022. № 11. С. 24–36. DOI: https://doi.org/10.33498/louu-2022-11-024

4. Колодін Д. О. Національна безпека та держава як об'єкти кримінально-правової охорони. Київський часопис права. 2026. № 1. С. 309–321. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2026.1.43

5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

6. Кривуля О. М., Куц В. М. Чи можуть суспільні відносини бути об'єктом злочину? Вісник університету внутрішніх справ. 1997. Вип. 2. С. 71–74.

7. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

8. Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі № 1-179/2019(4094/19). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text.

9. Святоцький О. Українська державність: поняття, основні ознаки, символи, атрибути, витоки та етапи становлення. Голос України. 2019. 23 лютого. URL: https://www.golos.com.ua/article/314085

10. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1. С. 126–143.

11. Трубников В.М., Павленко Т.А. *Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні : монографія.* Харків : Харків юридичний, 2009. - 288 с.

12. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони. Київ: Атіка, 2004. 280 с.

13. Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553.

UKRAINE'S STATEHOOD AS THE GENERIC OBJECT OF CRIMINAL OFFENSES PROVIDED FOR IN SECTION I OF THE SPECIAL PART OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

I. Beliaiev

Abstract. The article addresses the issue of defining the generic object of criminal offenses provided for in Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. The study treats the generic object as a category that reflects the common social good whose protection explains the systemic unity of a group of criminal offenses. It analyzes the principal doctrinal approaches to defining the object of a criminal offense, including the theory of social relations and the value-based approach. Particular attention is paid to the relationship between the concepts of "national security," "the foundations of national security," "the state," and "Ukrainian statehood." The article notes that the phrase "foundations of national security" appears in the title of Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine but is not separately defined as a legal term in the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine." The statutory definition of national security refers to the protection of Ukraine's state sovereignty, territorial integrity, democratic constitutional order, and other national interests from real and potential threats. The article distinguishes national security as a state of protection from Ukrainian statehood, which is proposed as a fundamental social value associated with the conditions necessary for Ukraine to exist and function as an independent, sovereign state with territorial integrity and a constitutional structure. The relevance of the issue is illustrated by the criminal-law prohibition of collaborationist activity under Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, which is included in Section I. The inclusion of this offense in the section raises the broader theoretical question of what social value unites criminal offenses that differ in their characteristics. A comparative legal analysis of Polish criminal legislation illustrates an alternative approach to classifying criminal offenses against the state: Chapter XVII of the Polish Criminal Code is entitled "Offenses against the Republic of Poland." On this basis, the article proposes considering Ukrainian statehood as the generic object of criminal offenses provided for in Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. It concludes that the concept of Ukrainian statehood may provide a substantive basis for explaining the systemic unity of these criminal offenses, provided that the generic object is distinguished from the immediate objects of individual criminal offenses.

Keywords: object of a criminal offense, generic object, criminal law protection, criminal law prohibition, national security, foundations of national security, state, Ukrainian statehood, state sovereignty, territorial integrity, collaborationist activity, criminal offenses.

Стаття надійшла до редакції / Received: 01.04.2026.
Прийнята до друку після рецензування / Revised and Accepted: 20.04.2026.
Дата публікації статті / Published: 21.04.2026.